

ho així, en potència en català mateix, em fa sospitar que hi influiria el fet que aquesta peça de pedra porti antics noms femenins: *llosa*, *llena*, cèlt. *LAGINE*, -INA (port. *lâgem*), gascó *labassa* o *labada* (sense comptar *roca*, *pedra* etc.).

A penes s'ha usat en català literari la metàfora llatinitzant *els seus lars* per 'la seva morada', per bé que Aribau se'n va servir en l'Oda famosa àdhuc catalanitzant la inicial, i estenent-lo fins a dar-li el valor vague de 'les essències pàtries': «muira, muira l'ingrat que, al sonar en sos llavis, / per estranya regió, l'accent natiu, no plora, / que al pensar en *sos llars* no's commou ni s'enyora / ni cull del mur sagrat la lira dels seus avis».

En llatí el mot *LAR*, sobretot en plural *LARES*, designava en si les divinitats subterrànies que es creien relacionades amb un lloc o una família, especialment aquesta, i almenys en el temps clàssic foren mirades definitivament com a protectores d'aquest lloc, d'aquesta morada familiar: se'ls reservava, sigui un edícul a manera de capelleta arran de la porta forana, sigui, més sovint, una arca, que se solia posar justament a la vora del fogar principal de la casa (coneguda com *lararium* o *aedes*). D'aquí que aviat, per metonímia, pasés a designar la morada mateixa, la casa que un habitant amb els seus: així ja Ciceró deia *ad larem suum reverti* 'tornar un a casa seva' i Horaci parlava d'un *fundus cum lare* 'possessió amb habitança de l'amo' (i s'arriba al punt que Ovidi ho estén fins i tot al niu dels ocells: *avis larem suum parat*).

Les llengües romàniques en general han deixat perdre el mot, en el terreny popular. El català de totes les èpoques, i l'occità antic, són les que l'han mantingut més vigorós; però fins a l'Edat Mitjana s'observa que l'oc. *lar* és un mot peculiar de la part pirinenca del domini: dels vuit testimonis que el PSW aplega del mot, com observa Rohlf's, cinc són gascons, dos narbonesos i un de la regió de Foix. El pas a designar la casa individual habitada, al capdavant és el que es repeteix en *FOCUS*, pròpiament 'llar de foc': d'on cat. *focs* 'cases habitades', oc. *focs*, fr. *feux* id., i el seu derivat *fogatge* 'dret o impost per nombre de focs', fr. *fouage*.

A les dades de Levy (PSW) podem afegir que *la lar* (cas afí al citat del *Spill* de Castellbò) en els antics documents de Bigorra apareix precisament aplicat al fogatge: «pagan per las terras e la *lar* XXIII drs.» repetidament en el *Libre Vert de Benac*, de 1406 (pp. 48, 60, 91, en part ja reduït a *la*). Modernament allà el mot ha quedat acorralat a l'extrem SO. del domini gascó: Rohlf's (*Le Gc.*, § 192, p. 49) registra *la f.* «dalle du foyer» només en els parlars bearnesos (Palay) particularment la Vall d'Aspa (Lescun) i l'Alta Vall de Banheres de Bigorra (Campà), mentre que a la resta de les valls gascones ha estat substituït pel derivat *larè* (*LARARIUM*): així en aranès, i també a les valls de Baretons, Ossau, Arrens, Baretxa, Aura, Lixon, Sentenh i Batmala: a la costa girondina («*laréy*: foyer», Moureau, *La Teste*); i a la vall ariegesa de Saurat, per un altre derivat *laràs*.

Des d'Aquitània el mot *LARES*, plural, degué passar al basc *laratz* (assimilació de **laretz*, segons un fenomen ben demostrat per Schuchardt, *B&ZRPb*, vi, 25), que és la forma del basc comú, al costat de *elatz* i *elartz* guipuscoans, cf. *elar* en el cast. de Navarra «cadena gruessa, rematada en un gancho, que sirve para colgar el caldero sobre el hogar» (Iribarren). Altrament el mot va conservar vigència en molts parlars lleonesos i de «Castilla del Norte», i encara més en gallegoportuguès, si bé amb tendència, en aquells, a concretar-se en els clemàstecs o cadenes de la llar.

Això no és general, i en alguns llocs manté un significat més pròxim al català: en el port. trasmontà de Vila-Real *lar* és un fogonet de fusta clos, a Santander *llar* s'aplica a un fogó damunt un pedrisset, però el *llar bajo* segons Pereda és la llar mateixa («la lumbre en el llar bajo, o sea en el santo suelo»). Altrament no repetiré ací els detalls que he acumulat en el *DECH*, vol. III (*LAR*), i em limito a remetre a les línies on hi concretó fets que s'acosten més als catalans: 583a12, 14, 18, 21; 584a27-29, 34-35, 44-46; b36-39, 49, 585a 29-31, 58-59, b4-9, 38-40, 60.

DERIV.: *Llarada* «pa mal pastat i esclafat», mall. (*DAG.*), on s'ha concretat el sentit de 'pa cuit a la llar, brut de cendra etc.': d'aquí ha passat també a d'altres pastes mal bullides o mal cuites (*AlcM*, §§ 1, 2); i d'ací un derivat més pejoratiu *llarad-ing-ada*, amb metàtesi i propagació de nasal > *llaranguindada* a Inca per a pastes més sutzes (Caimari, en *AlcM*). Amb una desviació semàntica semblant, *llarer* a la Ribera d'Ebre són «rastres humits i senyals de brutícia» (Bladé Desumvila, *Toponimia de Benissanet*, p. 151), al qual pot haver alhora contribuït la idea dels indrets on han fet una foguera els qui van a fer una menjada o forada i no curen després de netejar els llocs; a Gandesa-Tortosa-Uldecona és el clot damunt el qual cremen un formiguer o fan una carbonera (*AlcM*) i en el Capcir és la 'llar de foc', com en aranès i gascó. *Llarot* 'lloc' a Sòller.

Allarar i *allarat* que J. Ruyra i alguns imitadors varren interpretar com a derivats de *llar*, atribuint-los un sentit desviat; en realitat, com ja va indicar Fabra, són *alleerat*, *alleerar*, de *lleer* = *lleure*, i no està provat que tinguin tals accs.

En l'etimologia *Llardecans* no sembla tenir res a veure amb *llar*: en tinc nota escrita (cf. *E. T. C.*, index), sobre la probabilitat que vingui de *LIMITES ILERGETANOS* amb metàtesi molt antiga.

¹ Així en el ms., imprès ja *llar* en l'ed. de Barcelona, 1561.—² Pantaleón de Ribera i *DAut.*; *las llares* 'cadenes del caldero en el hogar' a Cespedosa de Tormes (*RFE* xv, 145); però no la major part dels dialectals lleonesos ni en els gallegoportuguesos, que encara el fan masculí: *los llares* en Pereda i Aldrete, a Santander, a Sanàbria, o *lar* en galleg i en el portuguès dialectal.

LLARD, del ll. *LARDUM* 'carn de porc salada', 'can-salada'. □ 1.ª doc.: 1387.

⁶⁰ En les ordinacions de la confraria de pataires, teixi-